

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete 15 hp

Genus & identitet i romanen

Björnstad

En genusstudie med ett didaktisk perspektiv

Författare: Johanna Adriansson

Handledare: Annette Årheim

Examinator: Astrid Regnell

Termin: HT18

Ämne: Svenska

Nivå: Avancerad

Kurskod: 4SVÄ2E

Abstract

Denna studie syftade till att undersöka hur genus skildras i Fredrik Backmans roman *Björnstad* (2016) samt vilka didaktiska implikationer romanen har för undervisningen på gymnasial nivå. Utifrån genusperspektivet som ser begreppet genus som sociala konstruktioner studerades karaktärernas egenskaper. För analysen valdes fyra unga vuxna karaktärer i romanen, två flickor och två pojkar. För att skildra karaktärernas genus användes Nikolajevas (2017) motsatsschema över kvinnliga och manliga egenskaper hos litterära personer. Analysen påvisade både stereotypa och icke-stereotypa skildringar av karaktärerna vilka påverkades av romanens intrig som gjorde att karaktärerna omvandlades från stereotypa till icke-stereotypa karaktärer. Romanen skildrar teman som kärlek, sexualitet, vänskap, makt och normer vilka är teman som kan aktualiseras i undervisningen inom ramen för ett normkritiskt arbete. Det är teman som berör ungdomar och den diskurs de befinner sig i vilket gör romanen aktuell för läsning på gymnasial nivå.

Nyckelord

Genus, populärlitteratur, Björnstad, didaktik, svenskämnet, gymnasiet, normer, stereotyper, identitet

Engelsk titel

Gender & identity in the novel *Björnstad* - A gender study with a didactic perspective

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Didaktisk utgångspunkt.....	2
2 Bakgrund	3
2.1 Genusteori	3
2.2 Normer	4
2.3 Normer i skolan.....	5
2.4 Tidigare didaktiska studier	6
3 Material och metod	7
3.1 Resumé - Björnstad	7
3.2 Presentation av de fyra karaktärerna	8
3.3 Metod	9
3.4 Metodkritik	10
3.5 Hermeneutisk ansats.....	10
4 Analys	11
4.1 Genus och vänskap.....	11
4.2 Genus och kärlek	15
4.3 Genus och sexualitet	17
4.4 Genus och makt	19
4.5 Genus och normer	21
5 Diskussion	22
5.1 Didaktisk diskussion	24
5.2 Vidare forskning	25
Referenser	26

1 Inledning

Enligt styrdokumentet och den gemensamma värdegrunden som uttrycks ska skolan "främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse" (Skolverket 2011, s. 6). Denna förståelse kan eleverna inhämta dels från möten med varandra, dels från möten med litteratur. Skönlitteratur kan bidra till förståelse för andra människors liv och erfarenheter. I skolan är skönlitteratur en viktig del av undervisningen särskilt med tanke på att allt färre ungdomar läser (SCB 2017). I takt med att ungdomar läser mindre blir de tillfällen när elever arbetar med skönlitteratur i skolan desto viktigare. Skolan kan för många elever vara den enda plats där de får möjlighet att läsa skönlitteratur. En fråga som ständigt är aktuell handlar om vad eleverna ska läsa i skolan för att undervisningen ska vara meningsfull. En litterär kanons vara eller icke vara är ofta grunden för den diskussionen. En litterär kanon som alla elever måste läsa kan vara komplicerad eftersom elever har olika erfarenheter och kunskaper vilket således kan göra det svårt att utveckla en komplex läsförståelse (Olin-Scheller 2008, s. 143). Undervisningen behöver skapa kontexter och stödstrukturer om eleverna ska kunna fylla ut texters tomrum (Olin-Scheller 2008, s. 143). Diskussionen om vilka texter undervisningen ska behandla kanske snarare bör fokusera på vad skolan gör för att motivera ungdomar till att läsa mer. En möjlig lösning på detta problem är att låta eleverna läsa samtida litteratur som på något sätt befinner sig nära elevens egna värld istället för att fokusera på en fast uppsättning litterära verk från äldre epoker. Det faktum att litteraturläsningen har minskat bland ungdomar kan hänga samman med konkurrensen från andra medier samtidigt som högre krav ställs på de texter som behandlas i skolan. I en studie som har studerat elevers textvärldar i skolan och på fritiden vittnar lärare om svårigheten med att utforma litteraturundervisningen didaktiskt (Olin-Scheller 2006). Det fria valet av litteratur i undervisningen är både positivt och negativt.

Litterära möten medför kunskaper även utanför det område som styrdokumentet ska behandla. Elever på gymnasial nivå genomgår en förändring från barn till unga vuxna vilken enligt en artikel från barn- och ungdomspsykiatri (2014) är en period i livet där tonåringar vanligen reflekterar över sin självbild och identitet. Detta kan resultera i en identitetskris i sökandet efter sin identitet. I identitetsprocessen spelar möten med litteratur en viktig roll, både i klassrummet och utanför (Olin-Scheller 2008, s. 12).

Fredrik Backmans (2016) roman *Björnstad* skildrar fyra ungdomars liv i en liten stad där hockey och manlig makt dominerar. Romanen berör ämnen som identitet, vänskap, sexualitet, makt och normer vilka är aktuella ämnen för gymnasieelever och den diskurs ungdomar befinner sig i. I romanen *Björnstad* (2016) ses mannen som norm vilket stämmer väl överens med "den västerländska synen där mannen ses som subjekt och kvinnan som objekt" (Tenngart 2010, s. 114). Utifrån ett didaktiskt perspektiv blir romanen intressant eftersom den kan utgöra en del av ett normkritiskt arbete, något som tillhör det värdegrundsarbete som skolan ska bedriva. Den utbildning som skolan ger elever "ska gestalta och förmedla alla människors lika värde samt jämställdhet mellan kvinnor och män" (Skolverket 2011, s. 6). Synliggörandet av genuskonstruktioner i litteratur bidrar till att medvetandegöra elever om normer och hur dessa produceras och reproduceras. Att medvetandegöra normer kan dock vara ett problematiskt arbete med tanke på att lärare ofta har svårt att hålla isär biologiskt kontra socialt konstruerat kön vilket leder till att samtal om normer och genus vållar svårigheter (Molloy 2007, s. 50). Således är det viktigt att lärare är uppdaterade i det normkritiska arbetet eftersom det är en del av värdegrundsarbetet samt det demokratiska uppdraget. Målet med ett normkritiskt arbete är inte att utplåna normer utan att synliggöra samt problematisera det faktum att normer är en del av vardagen. I takt med att *Björnstad* (2016) blir tillgänglig för lärare och elever på gymnasiet samtidigt som en kommande filmatisering av romanen öppnar upp för adaptationsstudier blir didaktiska implikationer utifrån analysen viktiga att diskutera och problematisera.

1.1 Syfte

I denna studie undersöks hur genus och identiteter skildras i romanen *Björnstad*. Med utgångspunkt i Nikolajevas (2017) kategorisering av kvinnliga respektive manliga egenskaper i litteraturen problematiseras fyra huvudkaraktärers egenskaper. Syftet med undersökningen är att studera karaktärernas genus samt redogöra vilka didaktiska implikationer romanen har för undervisningen på gymnasiet.

1.2 Didaktisk utgångspunkt

Den här undersökningen har en didaktiskt utgångspunkt genom att den problematiserar hur genus framställs i samtidslitteratur för unga vuxna och hur det kan hanteras i undervisningen. Skönlitteratur är tillsammans med språket kärnan i ämnet svenska. Undervisningen i svenskämnet på gymnasiet ska ge eleverna möjlighet "att få möta

olika typer av skönlitteratur och andra typer av texter samt få sätta innehållet i relation till egna erfarenheter, intressen och den egna utbildningen" (Skolverket 2011, s. 160). I litteraturundervisningen har kanoniserade texter föredragits framför populärlitteratur, vilket inte motsvaras av de texter som elever faktiskt läser (Olin-Scheller 2008, s. 11). Elever intresserar sig för populärlitterära texter, vilket undervisningen således bör ta fasta på för att kunna motivera elever till att vilja läsa mer. Populärlitteratur som romanen *Björnstad* möter eleverna i deras textvärld där de samtidigt ges möjlighet att skapa en medvetenhet om hur genus framställs och skildras i samtida litteratur. En diskussion om hur genus framställs kan medföra en insikt om hur normer och genus konstrueras. Möten med litteratur är därtill en viktig del av identitetsprocessen samt den egna utvecklingen (Olin-Scheller 2008, s. 12). Denna studie undersöker genus i en populärlitterär roman vilket bidrar till att belysa genuskonstruktioner i en samtida roman.

2 Bakgrund

I följande avsnitt presenteras undersökningens vetenskapliga utgångspunkt, normer i samhället och skolan samt tidigare forskning som studerat genus i populärlitteratur.

2.1 Genusteori

Genusteorin vidareutvecklades på 1990-talet till att studera konstruktionen av både kvinnliga och manliga identiteter (Tenngart 2010, s. 123). Begreppet *genus* har tidigare likställts med begreppet biologiskt kön men numera avser genus social konstruktion av människans egenskaper och handlingar. Genusbegreppet gör det lättare att på ett systematiskt sätt tala om män och kvinnor utan att behöva tala om biologiska skillnader (Ambjörnsson 2004, s. 12). Historiskt sett har det mansdominerade samhället skapat en föreställning om att det finns grundläggande skillnader mellan könen och de som bekräftar denna skillnad tillhör det patriarkala systemet (Tenngart 2010, s. 115).

Själva genussystemet kan beskrivas som en ordningsstruktur där människans kön utgör den grundläggande ordningen som utgör en förutsättning för andra sociala, ekonomiska och politiska ordningar (Hirdman 2012, s. 458). Hirdman (2012, s. 459) presenterar genussystemets två principer: isärhållandets och den hierarkiska. Isärhållandets princip innebär att kvinnor och män ses som olika medan den hierarkiska principen utgår från att mannen är normen. Varje tid och samhälle innehar ett kontrakt mellan könen som kan kallas genuskontrakt, vilka bygger på ovanstående principer

(Hirdman 2012, s. 462). Genuskontrakten är föreställningar om hur kvinnor och män ska förhålla sig till varandra i olika sammanhang som på en arbetsplats, i relationer, vilket språkbruk som bör användas samt vilken klädsel som anses tillhöra respektive kön. Dessa genuskontrakt förs vidare från generation till generation och genom att tala om begreppet tvingas vi skapa en förståelse mellan det maskulina och det feminina (Hirdman 2012, s. 463). Det finns ingen enhetlig bild av hur vi ska vara eftersom det ser olika ut beroende på kultur, nation och samhälle.

Inom genusteorin är Judith Butler en framstående forskare. Butler (2007, s. 88) beskriver genus som "den upprepade stiliseringen av kroppen, ett antal återkommande handlingar inom en ytterst rigid regulativ struktur som med tiden stelnar och kommer att te sig som en substans, en naturlig form av varande". Hon menar att vi formas till kvinnor respektive män genom våra återkommande handlingar som sker i olika diskurser. Denna genuskonstruktion som uppstår genom våra handlingar benämner hon performativt genus (2007, s. 28). Vidare problematiserar Butler begreppen genus och kön. Hon menar att om genus och kön skiljer sig från varandra behöver människan inte räknas som ett visst kön vilket innebär att kulturella tolkningar av kvinnokroppen och manskroppen inte behöver vara en kvinna respektive en man (Butler 2007, s. 184). Hon frågar sig även om det inte kan finnas fler genus - om det nu inte är kön som bestämmer genus hos en människa (Butler 2007, s. 184).

Framställningen av kvinnor och män i litteraturen kan studeras utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. Ett sådant perspektiv försöker utläsa genuskonstruktioner som existerar i litteraturen. Dock behöver sådana konstruktioner inte nödvändigtvis spegla verkligheten eftersom litteraturen är fiktiv (Kåreland 2005, s. 12).

2.2 Normer

En norm är det som utgör det normala medan det annorlunda och obekanta ses som det icke normala (Martinsson & Reimers 2014, s. 10). Normer finns överallt i samhället, både på grupp- och individnivå. Det finns normer som berör hur flickor och pojkar bör klä sig, hur en god förälder ska vara samt hur lärare förväntas uppträda i klassrummet. I vår kultur utgör det manliga och maskulina norm medan den kvinnliga konstruktionen ses som en avvikelse från normen (Nikolajeva 2017, s. 193). Det historiska arvet som sett mannen som den starka och betydelsefulla spelar i vår kultur en avgörande roll för hur mannen fortfarande betraktas som norm. En norm kan hindra individer från att vara den de vill vara vilket gör att normer både exkluderar och inkluderar individer

(Martinsson & Reimers 2014, s. 21). Vi är alla medskapare till att normer produceras och reproduceras men också litteraturen är medskapare av normer och stereotypa föreställningar. Nikolajeva (2017) har föreslagit ett antal dikotomiska kategorier som åskådliggör manliga respektive kvinnliga egenskaper hos litterära karaktärer. Hon menar att kvinnliga och manliga egenskaper grundar sig på skillnader vilket således gör ett abstrakt schema relevant vid analys av litterära karaktärer (2017, s. 192).

Tabell 1 Schema över manliga och kvinnliga egenskaper.

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Aggressionshämmande
Känslokalla, hårda	Emotionella, milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självupppoffrande
Rovgiriga	Omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva

Nikolajeva (2017, s. 193)

I tabell 1 återfinns manliga och kvinnliga egenskaper som de framgår hos Nikolajeva (2017). Män anses vara starka, aggressiva och aktiva medan kvinnor ses som vackra, lydiga och passiva. Genom att använda motsatsparen vid karaktärsanalys synliggörs huruvida karaktärerna kan anses stereotypa eller icke-stereotypa. Det är även möjligt att använda dikotomierna för att avgöra om karaktärerna är statiska eller dynamiska, det vill säga om karaktärerna utvecklas eller ej i storyn. Den feministiska litteraturkritiken fokuserade framförallt på den stereotypa skildringen av kvinnliga karaktärer medan den nyare genusforskningen har för avsikt att problematisera normerna för både kvinnligt och manligt (Nikolajeva 2017, s. 196).

2.3 Normer i skolan

Enligt skollagen ska "utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor" (Skolverket 2011, s. 11). Skolan är inte frikopplad

från övriga samhället utan är en plats där normer existerar i elevers och lärares vardag. Enligt diskrimineringslagen kap 4 § 1 är avvikande behandling beroende på kön en diskriminering (SFS 2008:567) vilket även skollagen föreskriver.

Martinsson & Reimers (2014) menar att det är viktigt att undersöka vilka normer som produceras och reproduceras i skolan. Genom en kritisk granskning av normer synliggörs vilka normer som behöver ifrågasättas och förändras för att marginalisering av individer ska upphöra i skolan (Martinsson & Reimers 2014, s. 30). I skolan kan ett normkritiskt arbete syfta till att granska hur normer påverkar värderingar samt hur dessa kommer till uttryck vid val av läromedel, skönlitteratur och i möten med eleverna (Svaleryd & Hjertson 2012, s. 71). Ett normkritiskt arbete och förhållningssätt blir därför en viktig pusselbit för att utbildningen ska förmedla de mänskliga rättigheterna som alla människors lika värde och jämställdhet.

2.4 Tidigare didaktiska studier

Tidigare forskning som specifikt behandlar Fredrik Backmans roman *Björnstad* har jag inte lyckats finna. Däremot har tidigare forskning studerat karaktärer och genus i annan populärlitteratur och den forskning som presenteras här berör skönlitteratur som på något sätt är aktuell för gymnasieelever eftersom min studie har ett didaktiskt perspektiv.

Schmidl (2005) har utifrån ett genusperspektiv analyserat Per Nilssons roman *Hjärtans fröjd* som utkom år 1992. Romanen skildrar en pojkes kärlek till en flicka utifrån pojkens perspektiv. Resultatet av den studien visar att karaktärerna befinner sig utanför de traditionella genusmönstren genom att pojken är avvaktande och känslig medan flickan är utlevande och självsäker (Schmidl 2005, s. 288). Pojkens blyghet och osäkerhet svarar inte mot de normer som säger att pojkar ska vara tuffa och hårda (Schmidl 2005, s. 294). Den kvinnliga karaktären är självsäker och självständig med ett ointresse för en längre relation, något som pojken är intresserad av. Flickans egenskaper överensstämmer inte med föreställningen om hur en flicka förväntas vara och uppträda (Schmidl 2005, s. 295). Adamsson och Lindgren (2009) har i sitt examensarbete *Ordning och reda i genusordningen? En analys av fyra skönlitterära böcker* likt Schmidl analyserat genus i ungdomslitteratur. De har analyserat en manlig och en kvinnlig karaktär i John Ajvide Lindqvists roman *Låt den rätte komma in* med utgångspunkt i Nikolajevs motsatsschema (2017). Resultatet visar att den manliga

karaktären inte framställs stereotyp medan den kvinnliga karaktären framställs med både stereotyp kvinnliga och manliga egenskaper.

Inom populärlitteraturen är karaktären Hermione Granger i Harry Potter-böckerna ett vanligt föremål för genusanalyser (Nilson 2010, Nikolajeva 2017). Hermione kan betraktas som en intelligent, stark och självständig kvinna (Nikolajeva 2017, s. 195). Samtidigt kan den uppfattningen forma henne till en stereotyp karaktär eftersom hon enbart tillåts glänsa inom traditionellt kvinnliga områden (Nikolajeva 2017, s. 195). Nilson (2010, s. 99) förklarar att trots Hermiones kvinnliga kön samt det faktum att hon är en bikaaktör har en viktig roll vid sidan av Harry Potter. Hon är villig att spendera tid i Hogwarts bibliotek i jakt på lösningar medan Harry Potter visar ointresse för detta. Nikolajeva (2017) vidhåller att de manliga karaktärerna i Harry Potter-böckerna presenteras som överlägsna trots att Hermiones agerande ofta är avgörande för de manliga karaktärernas handlande.

Likt samhället som sådant ses heterosexuallitet som norm även inom litteraturen medan andra sexualiteter ses som normbrytande. Franck (2009) har i sin avhandling *Frigjord oskuld: Heterosexuellt mognadsimperativ i svensk ungdomsroman* studerat hur flicksexualitet gestaltas i svenska ungdomsromaner. I ungdomsromaner konstrueras sexualiteter både explicit genom karaktärernas handlingar och implicit genom att karaktärernas sexuella erfarenheter framställs som självklara för läsaren (Franck 2009, s. 19). Resultatet av undersökningen visar att karaktärerna i ungdomsromanerna ständigt måste övertyga betraktaren att hen är heterosexuell samt att karaktären tillhör det biologiska kön som betraktaren förutsätter (Franck 2009, s. 271). För att undvika en normbrytande sexuell läggning använder sig karaktärerna av tystnad som ett skydd mot den som betraktar karaktären (Franck 2009, s. 271). Det innebär att karaktären döljer sin sexuella läggning istället för att vara öppen med den.

3 Material och metod

I följande avsnitt presenteras romanen *Björnstad* samt de fyra karaktärer som är föremål för analysen. Därefter presenteras metod, metodkritik och studiens hermeneutiska ansats.

3.1 Resumé - Björnstad

Vänskap, kärlek, sexualitet, makt och normer är centrala teman som skildras i romanen. Det är aktuella teman för gymnasieelever och vanligt förekommande i den diskurs som

ungdomar befinner sig i. Eftersom det föreligger ett didaktiskt perspektiv på studien bidrog ovanstående till valet av litteratur. Genom att synliggöra romanens teman samt orsaker till exempelvis maktförhållanden och normer ges gymnasieelever möjlighet till en bredare förståelse för mönster i olika diskurser. Synliggörandet kan således skapa en problematiserande syn hos ungdomar när det gäller genuskonstruktioner, normer, sexualitet och maktstrukturer.

År 2016 utgav Fredrik Backman första delen av fyra i bokserien om invånarna i staden Björnstad. *Björnstad* är en samtidsroman som handlar om en liten stad med stora drömmar. Stadens hockeylag har inte varit framgångsrikt på många år men unga stjärnskottet Kevin håller stadens drömmar vid liv. En serievinst skulle ge staden ett namn med stora möjligheter till nya sponsorkontrakt och arbetstillfällen i staden. Mitt i brinnande slutspel utsätter Kevin Maya för en våldtäkt. Händelsen skakar om hela staden. Kevin blir utmålade som gärningsman och plötsligt står hans karriär på spel. Maya faller offer för Kevins handlingar men blir betraktad som en lättfotad lögnare som vill utplåna Kevin. Staden delas i två läger och människors värsta sidor blir synliga. Romanen berättas utifrån ett allvetande perspektiv vilket ger läsaren möjlighet att ta del av fler karaktärers tankar och känslor.

3.2 Presentation av de fyra karaktärerna

I studien har jag valt att analysera fyra karaktärer ur romanen *Björnstad*, två pojkar och två flickor. Romanen skildrar flertalet karaktärer, både unga och vuxna vilket ger möjlighet till olika analysvinklar. Kevin och Maya är mer framträdande i sina roller medan Benjamin och Ana befinner sig vid sidan av Kevin respektive Maya. Trots att Benjamin och Ana inte har lika framträdande roller spelar samtliga karaktärer en avgörande roll för handlingen samt för varandras utveckling som karaktärer. Våldtäkten som skildras i romanen blir en brytpunkt som förändrar de fyra ungdomarna på olika sätt vilket jag visar i analysen. Gemensamt för karaktärerna är sökandet efter identitet.

Kevin är 17 år gammal. Han är Björnstads stjärna i hockey. Han bor tillsammans med sina föräldrar i det finare området i staden. Hans föräldrar är ointresserade av hockey men desto mer intresserade av att pojken ska nå framgång. Kevin är en målinriktad person som till synes är självsäker men under ytan är han osäker.

15-åriga Maya är dotter till hockeylagets sportchef, den före detta NHL-spelaren Peter. Maya lever i en kärleksfull familj som består av pappa, mamma och en lillebror.

Maya älskar musik och att spela gitarr. Hennes rum är fyllt av affischer och biljetter från olika konserter som hon besökt.

Benjamin är jämnårig med Kevin. De är bästa vänner och har följt varandra sedan barnsben. Benjamin är en pojke med ett brokigt förflutet. Hans far tog livet av sig när Benjamin var liten och han växte upp tillsammans med mamma och tre äldre systrar. Sorgen och saknade efter fadern lämnar aldrig Benjamin. Han är en känslös pojke som har svårt att hitta sig själv.

Ana är 15 år och är Mayas bästa vän. Deras starka vänskapsband inleddes i barndomen när Ana räddade Maya från att drunkna i en isvak. Ana lever tillsammans med sin alkoholiserade far som hon ständigt oroar sig för. Hon lever med en stark förhoppning om en ljusare framtid. Hon har tvingats bli vuxen tidigt men hemma hos Maya och hennes familj får hon lov att vara den unga flicka hon faktiskt är.

3.3 Metod

Den metod som använts för studien är närläsning utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. Syftet är att studera skildringen av karaktärerna för att sedan analysera karaktärernas genus utifrån följande parametrar: vänskap, kärlek, sexualitet, makt och normer, vilka är fem parametrar som utgör centrala teman i romanen *Björnstad*. I analysmetoden studeras genus utifrån teorin om att genus är en social konstruktion (Butler 2007). Vid analysen har jag studerat karaktärerna och valt citat som beskriver karaktärerna som individer och deras handlingar.

Nikolajevs (2017) kategorier för stereotypa manliga och kvinnliga egenskaper i litteraturen används för att problematisera karaktärernas egenskaper. Kategorierna är dikotomier vilket innebär att kvinnliga och manliga egenskaper kommer att jämföras mot varandra. I tabell 3.1 är sju av dikotomierna fetmarkerade och dessa kommer att användas i analysen för att skildra karaktärerna.

Tabell 2 Val av egenskaper för analysen

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Aggressionshämmande
Känslökalla, hårda	Emotionella, milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppoffrande
Rovgiriga	Omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara

Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva

Nikolajeva (2017, s. 193)

3.4 Metodkritik

De kategorier som Nikolajeva (2017) sammanställt utgår från motsatspar. Ett par av dikotomierna är problematiska eftersom de egentligen inte bygger på motsatser. Manliga karaktärer är enligt Nikolajeva (2017) ofta starka medan kvinnliga karaktärer är vackra. Det existerar inget motsatsförhållande mellan stark och vacker. Svag respektive stark torde i detta fall utgöra det korrekta motsatsparet. Dock kan dikotomin stark kontra vacker avse fysiska attribut, det vill säga att en man ska vara muskulös medan en kvinna ska vara vacker. En sådan tolkning blir dock problematisk eftersom schemat bygger på egenskaper, inte fysiska attribut. Vidare beskrivs kvinnor som lydiga och män som aggressiva. Detta exemplifierar ytterligare en avsaknad av motsatsförhållande. Nikolajeva (2017) skriver att schemat är abstrakt vilket ger tolkningsutrymme för den som använder schemat. Syftet med schemat är att synliggöra stereotypa skillnader vilket kan lyfta fram normöverskridande karaktärer.

Nikolajevas (2017) tabell bör utifrån ovanstående exempel användas med viss varsamhet. I analysen är jag medveten om denna problematik men kommer trots detta använda mig av sju av dikotomierna i motsatsschemat eftersom det ger mig verktyg för att kunna påvisa stereotypa egenskaper hos karaktärerna. Användningen av Nikolajevas motsatschema kan senare bli föremål för en diskussion som problematiserar stereotypa egenskaper hos litterära karaktärer i populärlitteratur.

3.5 Hermeneutisk ansats

Inom litteraturvetenskapen är hermeneutiken en vanlig vetenskaplig metod eftersom litteraturstudier har för avsikt att tolka och förstå texter. Hermeneutiken är läran om tolkning och handlar om att tillföra textobjekt en innebörd (Allwood & Eriksson 2017, s. 119). Vid studiet av litteratur finns tolkningsutrymme beroende på valt perspektiv samt vem som tolkar texten. Den hermeneutiska tolkningsprocessen av litterära verk når aldrig ett slut eftersom nya forskare kan göra nya tolkningar utifrån nya perspektiv. En redan tolkad text utifrån ett feministiskt perspektiv blir exempelvis inte detsamma utifrån ett psykoanalytiskt perspektiv (Allwood & Eriksson 2017, s. 119). Det innebär

att min tolkning av *Björnstad* inte är en given tolkning. Följaktligen måste tolkningen ske utifrån ett teoretiskt perspektiv som på något sätt styrker tolkningen. I min analys görs en tolkning utifrån en närläsning med ett genusteoretiskt perspektiv som synliggör genuskonstruktioner i en samtida roman.

4 Analys

I detta avsnitt kommer analysen presenteras utifrån romanens centrala teman: vänskap, kärlek, sexualitet, makt och normer. Dessa teman kunde urskiljas vid en första närläsning av romanen tillsammans med teman som föräldraskap och relationer. Valda teman är mer relevanta för gymnasieelever och för studiens didaktiska perspektiv. Inom ramen för dessa teman diskuteras karaktärernas egenskaper utifrån Nikolajevas (2017) motsatschema över kvinnliga och manliga egenskaper hos litterära personer.

4.1 Genus och vänskap

Björnstad gestaltar två starka vänskapsband mellan Kevin och Benjamin respektive Maya och Ana. Kevin och Benjamin har varit vänner sedan barnsben. Kevins roll som stadens hockeystjärna och Benjamins fysik och tuffa hockeyspel gör dem till populära individer både bland pojkar och flickor:

Kevin och Benji är ensamma när de stiger in i skolan [...], Bobo och de andra juniorerna flockas omedelbart runt dem, på tio steg har de blivit en grupp på tolv personer. Kevin och Benji är oberörda av det, som man blir om det pågått hela ens liv. (s. 61)

Kevin och Benjamin formas till män genom sina handlingar som sker i en mansdominerad diskurs, vilket är ett exempel på performativt genus (Butler 2007, s. 28). Samtidigt som omgivningen tycks se upp till Kevin och Benjamin finns det en ensamhet som formar deras relation. Kevin lever i en familj där de inte tilltalar varandra. Fadern ställer höga krav på Kevins prestationer, både i skolan och på hockeyisen vilket gör att Kevin känner att han aldrig kan prestera tillräckligt. Benjamins far tog livet av sig när han var liten och han lever tillsammans med tre systrar och en mor som överöser honom med kärlek. Både Kevin och Benjamin saknar en fadersgestalt vilket gör att en inre ensamhet lever i dem båda. Benjamin flyr ensamheten och saknaden efter sin far genom att röka på. Kevin flyr ensamheten i sin trädgård där han året runt kan skjuta puckar under specialbyggda strålkastare som hans far investerat i.

På hockeyisen är de beroende av varandra. Benjamin är fysiskt stark, aggressiv och våldsam. Han spelar ett tufft och elakt spel, allt för att Kevin ska ges fri passage till målområdet. Kevin är målinriktad och ska en dag ska nå högsta ligan i Amerika medan Benjamin inte ser en framtid inom hockeyn:

- Vi kommer kunna göra allt i Hed som vi ville göra i Björnstad. A-laget, landslaget, NHL... vi kan fortfarande få allt! [...]
- Du menar att du kommer få allt, rättar han.
- Vad fan menar du med det? utbriser Kevin.
- Du kommer få det du vill ha. Du har alltid fått det du vill ha. (s. 50)

Kevin har, till skillnad från Benjamin, en far som ekonomiskt möjliggör en satsning mot en karriär som elitspelare. Benjamin är medveten om vad som saknas för att han ska nå eliten, samtidigt som han vet att hans spel alltid ligger till grund för Kevins framgång.

En inre ensamhet tycks identifiera relationerna mellan pojkarna och flickorna. Ensamheten gör att de upplevs som att de enbart har varandra. Maya och Ana har varit vänner sedan Ana räddade livet på Maya när hon var nära att drunkna i en isvak. Till skillnad från Mayas kärleksfulla familj lever Ana i en otrygg miljö tillsammans med sin alkoholmissbrukande fader som periodvis tvingar henne att vara vuxen och självständig. När fadern är redlös flyr Ana antingen till hundarna i hundgården eller hem till Mayas familj. Ana och Maya avskyr att bo i en stad där hockey är allt, att hockeyn dessutom enbart är till för pojkar och män får flickorna att hata hockey och staden än mer. Maya värderar vänskapen till Ana högt:

För att hon älskar den där smoothiesörplande puckot, och för att de är femton år och hennes mamma påminner henne ständigt om att man "aldrig i sitt liv har sådana vänner igen som man har när man är tonåring. (s. 35)

Maya och Ana är förväntansfulla och pirriga. De är 15 år gamla och ska för första gången besöka en fest med killar ur hockeylaget som är två år äldre. Kevin och Benjamin brukar anordna fester när Kevins föräldrar är bortresta. När Maya och Ana anländer till Kevins hus tar Benjamin avstånd direkt genom att lämna festen:

- Kom igen nu Benji, din gast! Tönta dig inte nu!
- Jag festar inte med småtjejer, Kev, det vet du. Vad är de? Femton? (s. 185)

Han anser att Kevin bjudit barn till festen och väljer därför att gå sin väg. Möjligen ser han Maya som ett hot i relationen till Kevin eftersom någon annan än han själv plötsligt får Kevins uppmärksamhet. Kevin försöker övertala Benjamin att stanna men han vill inte. Innan Benjamin går kramar de kärleksfullt om varandra:

Kevin kramar honom då, så kort att ingen ska hinna se men så hårt att det betyder allt ändå. Han kan aldrig sova efter matcherna, det är enda gången han röker. Bara bästa vänner vet det om varandra. Bara två pojkar som en gång låg nära varandra med ficklampor under täcker och läste serietidningar och begrep att anledningen till att de alltid kände sig utanför var att de var superhjältar. (s. 186)

I huset fullt av redlösa ungdomar kan Ana inte hitta Maya. Hon misstänker att hon befinner sig på övervåningen i Kevins rum tillsammans med Kevin men vägrar fortsätta leta. Istället lämnar hon huset i ilska samtidigt som hon stänger av telefonen. Ana är besviken och ledsen eftersom Maya plötsligt valt en pojke framför henne. Våldtäkten är nu ett faktum. Maya flyr från huset, ut i skogen och in i kylan. Hon är trasig inombords:

Benji ser henne yrvaket genom bilfönstret. Ingen går den här vägen frivilligt på natten, och han ser att hon haltar. [...] Maya gömmer sig bakom ett träd. [...] Maya vet att han ser henne. [...] Maya ser rakt på honom då, han står tio steg bort, hennes tårar fryser i samma hastighet som hans. [...] Han vet för mycket om hur det känns att gömma sig för att avslöja någon annan som gör det. (s. 201-211)

Benjamin inser att något har hänt mellan Maya och Kevin vilket berör honom starkt. Han accepterar inte det faktum att hans bästa vän har våldtagit en flicka. I kölvattnet efter våldtäkten visar sig Benjamin vara den psykiskt starka som inte berörs av det faktum att han blir den som står ensam kvar medan Kevin med lätthet får nya anhängare från laget:

Han är inte bunden till något, bryr sig aldrig, Kevin är skräckslagen för ensamhet men Benji omfamnar den som ett naturligt tillstånd. (s. 186)

Kevin uppvisar ett beroende av att ständigt ha någon vid sin sida både före och efter våldtäkten vilket är en stereotyp kvinnlig egenskap (Nikolajeva 2017). Han kan också upplevas som passiv i valet att inte kämpa för att få tillbaka Benjamin. Möjligen beror passiviteten på hans målinriktade synsätt där hockeyn tids nog ska ta honom bort från

Björnstad. Han nöjer sig med nya vänner vilket kan visa på en osäkerhet och en oförmåga att handla.

Ana är inledningsvis arg på Maya eftersom hon lämnade henne för Kevin. Första dagarna efter våldtäkten ignorerar hon Maya. Maya vill kontakta Ana men vill samtidigt beskydda henne från den fruktansvärda händelse som hon varit med om:

I flera minuter sitter flickan på golvet i badrummet [...] försöker övertyga sig själv om att ringa sin bästa vän, men hon kan inte göra så mot henne. [...] Inte tvinga henne att bära den här hemligheten. (s. 228)

Till slut väljer Ana att besöka Maya och hon ser direkt i Mayas ögon vad som hände den kvällen hos Kevin. I sorgen och smärtan finner de varandra igen. Ana önskar innerligt att hon hade kunnat ta den smärtan som Maya känner för att skydda sin vän. Maya och Ana är beroende av varandra både före och efter våldtäkten samtidigt som Ana delvis är självständig i sin roll som dotter till en alkoholiserad far. Så hennes uppväxtförhållanden kan ses framkalla en stereotyp manlig egenskap hos henne (Nikolajeva 2017). De är båda sårbara samtidigt som de beskyddar varandra. Efter våldtäkten uppvisar Maya en våldsamt sida till följd av övergreppet. Trots att det är ett slags självförsvar får det enligt Nikolajeva (2017) schema ses som en stereotyp manlig egenskap. De ska nu tillsammans stå starka mot det hat som översköljer Maya efter att nyheten om våldtäkten offentliggjorts. Kevins övergrepp blir slutet på relationen med Benjamin som väljer att stå bakom Mayas vittnesmål. Maya slår sönder en spegel på en skoltoalett i hopp om att frigöra sorgen och smärtan. Benjamin hör ljudet av en spegel som krossas och ser en förkrossad Maya lämna toaletten innan han själv går in:

Pojken slog sönder en hel toalett och tog både avstängning och reparationskostnader utan att blinka för att han inte ville att någon skulle få veta att Maya haft sönder en spegel. Han tog beslutet att hon hade blött tillräckligt. (s. 342)

Benjamins våldsamma sida och hans drogberoende är ett tillräckligt skydd för att ingen skulle misstänka Maya för skadegörelsen. Hans handling visar på en omtänksamhet gentemot Maya och ett stort mod. Inledningsvis är Benjamin fysiskt stark, aggressiv och våldsamt vilket är stereotypa egenskaper för en manlig karaktär. Efter våldtäkten uppvisar Benjamin en sårbar, emotionell och omtänksam sida som är stereotyp för en kvinnlig karaktär. Frigörandet från Kevin och hans handlingar utvecklas till en

självständighet hos honom. Benjamin innehar alltså både kvinnliga och manliga stereotypa egenskaper (Nikolajeva 2017). Våldtäkten blir en slags vändpunkt som påverkar vänskapsrelationerna och karaktärerna.

4.2 Genus och kärlek

Kärleken som skildras i romanen är komplicerad dels genom förväntningar som inte besannas dels genom kärlek som övergår till våld. Det uppstår attraktion och en begynnande kärlek mellan Maya och Kevin som hade kunnat sluta lyckligt men som senare går om intet till följd av Kevins övergrepp. Attraktionen inleds i korridoren på skolan där Kevin och Mayas blickar möts. Det slår gnistor mellan dem vilket Ana ivrigt noterar samtidigt som hon hoppfullt ber Maya att snarast presentera henne för Benjamin. Blickar av kärlek kan skapa en flykt från nuet, vilket Kevins blick på Maya gör. På Kevins fest intensifieras attraktionen mellan dem båda:

Kevin stannar framför Maya, han anstränger sig för att inte hjärtslagen ska synas genom tröjan. [...] hon gör sitt bästa för att inte visa honom hur lycklig hon blir, eller hur mycket hon njuter av att ett helt gäng äldre tjejer ute i köket ser det och hatar henne. (s. 184)

Den begynnande kärleken omvandlas sedan till ett förakt mot Mayas självständighet. Kevin lever i tron att Maya vill ha sexuell kontakt med honom eftersom hon godtog inbjudan till hans fest. Maya gör ett aktivt val att följa med till hans rum men hon väljer inte att bli våldtagen. Kevin och Maya är inledningsvis milda mot varandra i utbytet av blickar och fraser, något som är en stereotyp kvinnlig egenskap (Nikolajeva 2017). Den milda sidan hos Kevin övergår till en känslökall och hård sida när han senare förgriper sig på Maya. Våldtäkten avslutar den begynnande kärleken mellan Kevin och Maya.

Benjamin är populär hos flickorna. Kevin avundas Benjamins utseende som med lätthet tycks locka till sig flickor. Benjamins mor ser oroat sin bortgångne man i Benjamin:

Hennes lilla Benjamin, som är alldeles för lätt för flickorna att förälska sig i. Pojken med det vackraste ansiktet, de sorgsnaste ögonen och det vildaste hjärta de sett. Hans mamma vet, för hon gifte sig med en man som såg precis likadan ut, och inget annat än problem väntar på den sorten. (s. 50)

Ana är en av alla flickor som förälskar sig i Benjamin. Hon är glad när hon ser Benjamin på festen men blir förkrossad när han i ilska mot Kevin lämnar festen. Faktum är att Benjamin inte är intresserad av flickor utan av pojkar, vilket endast läsaren är medveten om. Efter flykten från festen besöker Benjamin systemens pub i grannstaden. Den kvällen spelar ett band där basisten i bandet får Benjamins uppmärksamhet. Attraktionen mellan Benjamin och basisten är komplicerad eftersom Benjamin är flyktig i sina känslor:

Benji röker med slutna ögon. Han önskar att han rökt mer. Varit full. Han hade kanske vågat då. [...] Hans andedräkt är kall när den når fram till Benjis kind. Benji släcker glöden i handen, backar två steg. (s. 198)

Trots Benjamins flyktiga och osäkra beteende fortsätter basisten att visa intresse för Benjamin. Han vill att Benjamin ska lära honom åka skridskor eftersom han vill förstå något som Benjamin älskar, vilket är en handling av kärlek:

Benji står utanför, lutad på kryckorna, med ett par skridskor i händerna. Basisten garvar. De går till en liten uterink bakom Heds ishall, Benji har bättre balans på kryckor än basisten har på skridskor. De kysser varandra för första gången på den isen. (s. 428)

Benjamins avsaknad av tillit till sina egna känslor gör att han avslutar romansen kort efter kyssarna på uterinken. Känslan av identitetsflykt bedövar han med droger samtidigt som romansen med basisten blir ett uppvaknade för de känslor som Benjamin har inombords. Benjamin och Ana uppvisar en ängslig och sårbar sida när det kommer till kärlek vilket tydliggörs i Benjamins osäkerhet till basistens uppvaktande och Anas ängslan över att Benjamin lämnar festen. De är båda sårbara vilket är en stereotyp kvinnlig egenskap (Nikolajeva 2017). Benjamin innehar även en stereotyp manlig egenskap utifrån hans aktiva val att trotsa sin osäkerhet och sina känslor genom att träffa basisten igen.

Kärlek kan länkas samman med identitetssökande. Samtliga karaktärer söker på något sätt sin identitet och sin plats utifrån den kärlek som de upplever. De söker efter blickar och beröring som på något sätt ska bekräfta dem som individer. Benjamin är den karaktär som lider mest av sina känslor. Istället för att möta rädslan av att känna och uppleva kärlek flyr han känslorna genom att röka på vilket i det avseendet gör honom passiv.

4.3 Genus och sexualitet

I romanen skildras både heterosexualitet och homosexualitet men det ställs olika krav på dessa sexualiteter. De heterosexuella pojkarna tar för givet att flickorna vill ha sexuell kontakt med dem vilket slutligen blir kravfyllt och tvångsmässigt. Homosexualiteten som skildras är mer romantisk, enkel och kravlös.

Benjamin är homosexuell men lever fortfarande i en slags förnekelse vilket kan påverkas av kulturella kopplingar som ser homosexualitet som något förbjudet och avvikande (Butler 2007, s. 133). Han brottas med sina tankar och känslor som inte ger honom rätt svar om vem han egentligen är. Hans drogberoende verkar som en bedövande effekt i identitetsprocessen:

Han gräver ner fimpen i snön, står med slutna ögon bland träden och överväger att bara vända sig om och gå åt andra hållet. Bort från allt det här. Stjäla en bil och lämna Björnstad i backspegeln. Han undrar om det hade gjort honom lyckligare. (s. 134)

Benjamin är märkbart missnöjd med sin tillvaro i Björnstad vilket kan bero på att han tvingar sig själv att dölja sin sexualitet för sin familj, sin bästa vän och pojkarna i laget. Förnekelsen av sin sexualitet gör honom flyktig, ängslig och sårbar. Hans tystnad om sin sexuella läggning fungerar som ett skydd mot Kevin och hockeykamraterna vilket är ett verktyg som karaktärer använder för att undvika en normbrytande sexuell läggning (Franck 2009, s. 271). Tystnaden och drogerna gör Benjamin passiv vilket innebär att han utifrån Nikolajevas (2017) tabell har egenskaper som är stereotypa för flickor. Jargongen i omklädningsrummet tillåter sexistiska skämt som anspelar på homosexuella vilket givetvis försvårar Benjamins identitetsprocess. Hockeylagets tränare ska senare skämmas över att han aldrig såg Benjamin som den han egentligen är samt att han tillät sina spelare att använda ett grovt språkbruk:

[...] den kvällen drog alla lagkamraterna skämt. Skratten blev högre och högre, poängerna blev grövre och grövre. Benji minns bara ett enda av skämtet [...]
- Grabbar, vet ni hur man får fyra bögar att sätta sig på en stol? Man vänder på den!
[...] Det enda han är rädd för är att det en dag ska finnas skämt som hans lagkamrater och tränare inte vill dra medan han är i rummet. Skrattets utanförskap. (s. 260)

Benjamin är medveten om att hans sexuella läggning kan innebära ett utanförskap där han inte längre ses som en i laget, och i värsta fall inte som en man. Hockeylagets

jargong och tillåtande klimat är en bidragande orsak till detta. Det grova språkbruket är en del i ett genuskontrakt som talar om hur pojkarna ska förhålla sig till varandra samt vilket språkbruk som är tillåtet (Hirdman 2012, s. 462).

På Kevins fest skildras en problematisk syn på sexualitet mellan pojkar och flickor. En av pojkarna i hockeylaget förklarar för en ny spelare i laget hur systemet på fester fungerar:

- Du kan få knulla VILKEN tjej du vill här i kväll, ALLA är hockeyhoror när vi har vunnit!
- Om inte Kevin eller Benji eller jag vill ha henne. Förstakedjan har förstaval! (s. 183)

I citatet framgår en förlegad syn på kvinnan som ett sexuellt objekt vars syfte är att tillfredställa mannen. Dessutom ses sexuell kontakt mellan pojkar och flickor som en belöning efter en segermatch, något flickorna ska acceptera. Kevin vet hur systemet fungerar och tar därför för givet att Maya vill ha sexuell kontakt med honom:

- Jag vill inte, inte ikväll, jag har aldr..., viskar hon.
- Klart du vill, insiterar han.
Hon ilsknar till.
- Är du döv eller? Nej, säger jag! (s. 201)

Maya vill inte ha sex med Kevin utan blir överrumplad av hans intensitet. Maya vägrar låta sig förminska av Kevin men är inte fysiskt stark nog för att frigöra sig från Kevin. Maya hamnar i underläge vilket också gör henne till en stereotyp kvinnlig karaktär (Nikolajeva 2017). Han vill ha sex men verkar inte bry sig om vem han har sex med utan tror att han är sexuellt åtråvärd beroende på sin popularitet:

Kom igen nu för fan! Sluta spela svår! Jag kan gå ner och hämta vilken tjej jag vill där nere och knulla med henne istället! (s. 202)

Kevins problematiska syn på sexualitet resulterar slutligen i en våldtäkt eftersom Maya visar motstånd. Han förgriper sig på Maya som tydligt uttryckt att hon inte vill ha sex med honom. Kevin är aggressiv och våldsam vilket gör honom till en manlig stereotyp (Nikolajeva 2017).

Ana tar för givet att Benjamin är heterosexuell och att hon är den som kan få Benjamin intresserad. Hon ser sin chans att få visa upp sig för Benjamin på festen:

Maya och Ana är bland de sista som kommer till villan, för Ana var tvungen att stanna och kontrollera sminket två dussin gånger. (s. 183)

Det är tydligt att hon vill vara attraktiv och vacker för Benjamin samtidigt som kontrolleringen av utseendet kan tyda på förväntan och hoppfullhet. Dock väljer Benjamin att lämna festen när Maya och Ana kommit vilket gör Ana förkrossad och Kevin besviken:

Han ser lika besviken ut av det som tjejerna i köket och Ana gör, och så besviken som Ana ser ut borde vara fysiskt omöjligt att bli utan att gå i bitar. (s. 185)

Ana vill vara vacker för Benjamin och när hennes känslor inte bekräftas blir hon sårbar. Hon innehar en egenskap som är typisk för en kvinnlig karaktär (Nikolajeva 2017). En av killarna i laget noterar Anas besvikelse över att Benjamin lämnar festen. Han ser sig själv som ett sexuellt åtråvärt objekt och tror att Ana kan intressera sig för honom istället:

- Kom igen nu! Jag gjorde fan en assist idag, får man inget för det? (s. 192)

Pojkens uttalande bekräftar att de inbjudna flickorna ses som en belöning vilket är en syn på sexualitet som resulterar i objektifiering av flickorna samt ett sexuellt övergrepp. Benjamins hittills hemliga sexuella läggning ter sig något enklare än pojkarnas krav på möjliga heterosexuella partners.

4.4 Genus och makt

I maktsituationen återfinns en tydlig växling mellan karaktärerna Maya och Kevin. Förändringen påverkas givetvis av utsattheten i samband med våldtäkten men kan på grund av det inte förbises eftersom en utveckling av egenskaperna sker. *Björnstad* inleds med följande rader: Sent en kväll i slutet av mars tog en tonåring ett dubbelpipigt hagelgevär i handen, gick rakt ut i skogen, satte vapnet mot en människas panna och tryckte av (2017, s. 7). Citatet synliggör en situation där en människa utövar makt mot en annan människa men talar inte om vem tonåringen är eller vem som får hagelgeväret tryckt mot pannan. I romanen existerar en tydlig makthierarki före och efter våldtäkten vilket främst berör Maya och Kevin.

Före våldtäkten och under våldtäkten är det Kevin som har makt på grund av sin popularitet samt det faktum att han är pojke i en mansdominerad stad och två år äldre än Maya. Det är Kevin som bjuder in Maya till festen och det är han som föreslår att de ska gå till hans rum på övervåningen. Hans muskulösa kropp och aggressiva sida gör att Maya inte kan slita sig loss från Kevins grepp:

Hans ögon bara svartnar. Det är som om han inte ens är kvar där inne längre, killen hon skämtat med hela kvällen. När hon försöker hindra hans hand sluter sig hans andra näve som ett järnlås över hennes hals, när hon försöker skrika ligger hans fingrar över hennes läppar. Syrebristen får henne att glida in och ut ur medvetandet [...]. (s. 203)

Kevins fysiska styrka blir en maktfaktor som gör att Maya fråntas rätten till sin egen kropp. Han har utövat makt gentemot Maya som för all tid kommer ångra att hon följde med till Kevins rum. Maya känner skam och skäms:

Allt hon kan tänka på är att ingen ska få veta, att hon måste undanröja alla bevis. [...] kommer Maya smyga upp och tvätta kläderna hon hade på sig igår, för att ingen ska få se fläckarna. (s. 213)

Valet att dölja alla bevis kan likställas med den våldtagna flickan som frenetiskt tvättar sig efteråt för att försöka få bort smutsen och skammen som en våldtäkt medför vilket Franck (2009, s. 133) diskuterar i moderna ungdomsromaner. Skamkänslorna gör att Maya dröjer med att anmäla först en vecka efter att våldtäkten ägt rum. När Maya slutligen polisanmäler blir hon ifrågasatt av polisen:

Hon får veta allt hon inte borde ha gjort: Inte vänta en vecka med att polisanmäla. Inte slängt kläderna hon hade på sig. Inte duschat. Inte druckit alkohol. Inte försatt sig själv i den situationen. Inte gått in i rummet. (s. 267)

Polisen lägger delvis skulden på henne genom sina frågor vilket gör att Maya känner sig än mer maktlös. Kriminologen Nina Rung (2015) uppmärksammar problematiken med att offer dröjer med att anmäla, något som innebär att anmälningen ifrågasätts av försvarare och domstol samt att polisens arbete blir svårhanterligt. I Mayas fall tvingar tidsglappet polisen att lägga ned förundersökningen.

Maya omvandlar känslorna av maktlöshet till ilska. Hon vill återta makten från Kevin. Med Anas tillgång till sin fars jaktgevär lyckas Maya sno ett av hans gevär utan

Anas vetenskap. Hon ger sig ut i skogen där hon vet att Kevin springer varje natt sedan våldtäkten blev offentlig:

När natten kommer till Björnstad springer Kevin ensam i eljusspåret. [...] Han kommer tro att det är inbillning först, att skuggorna lurar ögonen. [...] Och först då kommer han se flickan. Geväret i hennes händer. Döden i hennes ögon. (s. 461)

Mayas plötsliga gestalt i skogen blir en vändning i makthierarkin mellan Maya och Kevin. Kevin är överrumplad av Mayas närvaro och kan inte försvara sig:

Maya trycker gevärsmyningen mot hans panna och viskar:

-Titta på mig. Jag vill se dina ögon när jag dödar dig. [...]

Kevin faller till marken. Han hinner veta att han dör. [...] Hjärtat slutar slå. När det börjar slå igen slår det så att bröstet spricker [...] Maya står ännu över honom. Sänker geväret. Ur sin ficka tar hon upp en enda patron och släpper den i snön framför honom. Hon sätter sig ner på huk och tvingar honom att se henne i ögonen när hon säger:

- Nu kommer du också vara rädd för mörkret, Kevin. I resten av ditt liv. (s. 465)

Maya vill genom sina handlingar att Kevin ska uppleva den rädsla för mörker som Maya gör. Hennes handlingar visar på mod och djärvhet. Före och under våldtäkten är Maya passiv och sårbar medan hon efter våldtäkten blir aggressiv och känslökall. Detta gör henne till både en stereotyp kvinnlig och en stereotyp manlig karaktär (Nikolajeva 2017). Kevin uppvisar en aggressiv och våldsam sida under våldtäkten men blir efter händelsen i skogen sårbar, rädd och emotionell. Innan våldtäkten har han makten genom sitt kön, ålder och popularitet. Han växlar mellan egenskaper som är stereotypa för kvinnliga och manliga karaktärer (Nikolajeva 2017). Det är situationen mellan Kevin och Maya som tvingar den andra till en förändring av egenskaper samtidigt som makten växlas från Kevin till Maya.

4.5 Genus och normer

I *Björnstad* ses mannen som norm, vilket stämmer väl överens med den hierarkiska principen som utgår från att mannen är norm (Hirdman 2012, s. 459). Den manliga dominansen i staden beror till stor del på hockeyklubben vars mål är att fostra män och pojkar:

Hela vägen från omklädningsrummet till styrelserummet fostras pojkar och män i Björnstad

hockey kring ett talesätt: ”Högt i tak och tjocka väggar”. Hårda ord är en del av spelet lika mycket som hårda tacklingar [...] (s. 21)

I omklädningsrummet förekommer ett grovt språkbruk där skämt anspelar på både kvinnor och homosexuella, vilka är två grupper som ses som avvikelser från normen. Detta visar även på ishärhållandets princip som innebär att män och kvinnor ses som olika (Hirdman 2012, s. 459). Språkbruket bidrar till att upprätthålla den heterosexuella mannen som norm samtidigt som Benjamin är en avvikelse från normen eftersom han är homosexuell. Han är visserligen man och hockeyspelare men är med sitt drogberoende och våldsamma beteende inte normen för en idrottsman. Utifrån Benjamins situation är det tydligt att normer kan hindra individer från att vara den de vill vara (Martinsson & Reimers 2014, s. 21). En hockeyspelare ska vara som Kevin, det vill säga stark, målinriktad och spelteknisk. Lagets tränare David är medveten om problematiken med Benjamin men eftersom han får Kevin att glänsa på isen blundar han för drogerna och tacklingarna:

Och om någon går i närheten av Kevin så går Benji genom en betongvägg för att kunna stå emellan [...] Alla vet hur bra Kevin är, [...] Så David accepterar inte beskrivningen av att Benji ”slås” i var och varannan match. Han slås inte. Han skyddar bara den viktigaste investeringen [...] (s. 51)

Det faktum att mannen ses som norm bidrar till att synen på kvinnor blir problematisk i romanen. Det gäller främst synen på sexualitet vilket är ett aktuellt tema på Kevins fest. Maya och Anas motstånd mot att bli sedda som sexuella objekt gör dem normbrytande och avvikande. Pojkarna är vana vid att flickor vill ha sexuell kontakt med dem, vilket Maya och Ana modigt och bestämt motsätter sig.

5 Diskussion

Studiens syfte var att undersöka hur genus och identitet skildras i romanen *Björnstad*. Analysen av *Björnstad* uppvisar både stereotypa och icke-stereotypa skildringar av de fyra karaktärerna. De båda pojkarna omvandlas från stereotypa pojkar till icke-stereotypa pojkar medan flickorna omvandlas från stereotypa flickor till icke-stereotypa flickor. Karaktärernas identiteter skapas genom deras performativa genus, vilket innefattar deras agerande i olika situationer (Butler 2007, s. 28). Våldtäkten som skildras i romanen är brytbunkten som förändrar karaktärernas genus och egenskaper. I

flera fall tvingar karaktärerna varandra till förändring genom sina ord och handlingar. Exempelvis blir Maya känslökall och hård till följd av Kevins övergrepp medan han själv blir sårbar och rädd när Maya försöker döda honom i skogen. Maya blir den hon blir utifrån den situation som Kevin försätter henne i vilket är viktigt att ha i bejakande i studiet av hennes egenskaper. På liknande sätt förändras Benjamin efter mötet med basisten som får honom att våga bemöta sina känslor istället för att bedöva känslan av utanförskap med droger. I den heterosexuella och mansdominerade staden *Björnstad* kan Benjamins homosexualitet ses som normbrytande precis som Maya och Ana är normbrytande i deras sätt att motsätta sig rådande sexuella förväntningar mellan flickor och hockeypojkar. Staden Björnstad innehar ett genuskontrakt som talar om för invånarna hur kvinnor och män ska bete sig och vilka förväntningar som ställs på respektive kön, något som synliggörs i Maya och Anas motståndstagande till rådande normer (Hirdman 2012, s. 462). Kevin kan dock inte ses som en normbrytande karaktär trots att han efter våldtäkten innehar stereotypt kvinnliga egenskaper. Hans val att förneka brottet och hans passivitet gör honom inte normbrytande, utan speglar snarare samhället som sådant där män ofta förnekar sitt våld gentemot kvinnor.

I analysdelen är det tydligt att Ana fick en mindre framträdande roll till följd av intrigen mellan Kevin och Maya samt Benjamins sexualitet och identitetssökande. Trots Anas mindre framträdande roll påverkar hon Mayas handlingar vilket gjorde att jag valde att analysera henne ändå. Ana och Maya är viktiga för varandra och utan deras vänskap hade Maya inte kunnat återta makten från Kevin.

Nikolajevs (2017) motsatsschema är utformat för att studera karaktärer främst i barnlitteratur men efter användning av schemat i analysen påvisas en lämplighet även vid analys av unga vuxna i populärlitteratur. Skillnaden mellan barn och unga vuxna är möjligen inte så stor vilket gör schemat användbart inom fler litterära områden. Efter en närläsning av *Björnstad* vågar jag uttala mig om att schemat lämpar sig även för analys av vuxna karaktärer i romanen. Valet att endast använda sju av dikotomierna var fördelaktigt eftersom valda dikotomier stämde överens med romanens övergripande teman och karaktärer. Att använda ett fåtal av dikotomierna styr fokus till egenskaper som karaktärerna innehar istället för att söka egenskaper som karaktärerna inte besitter. I avnitt 3.4 riktades kritik mot Nikolajevs (2017) schema utifrån det faktum att flertalet av dikotomierna inte utgör motsatser, exempelvis *stark* kontra *vacker*. Det faktum att motsatsschemat inte enhetligt bygger på dikotomier samt att den inte grundar sig på genusteoretiskt forskning gör att schemat kan upplevas fyrkantigt. Det är även viktigt att

ha i åtanke att karaktärernas egenskaper och handlingar kan vara situationsberoende. Mayas egenskaper påverkas naturligtvis av den situation som Kevin försätter henne i, vilket inte har någon koppling till genuskontrakt eller stereotypa egenskaper. På samma sätt är Benjamin och Ana formade efter sina hemförhållanden, en situation som påverkar deras egenskaper. Vid analys av litterära karaktärer är det viktigt att ha med dessa faktorer i analysen och inte förlita sig blint på vad som anses stereotypt eller icke-stereotypt enligt ett motsatsschema likt Nikolajevs (2017).

Utöver åskådliggörandet av genus kan även motsatsschemat studera hurvvida karaktärerna är dynamiska eller statiska. I analysen konstateras karaktärernas utveckling och förändring av egenskaper vilket gör att samtliga karaktärer är dynamiska. Benjamin och Maya är de karaktärer som utvecklas mest radikalt medan Ana och Kevin förändras ytterst lite. Det bör dock vidhållas att studiet av stereotypa egenskaper inte enbart ska användas för att kontrollera om karaktärerna är dynamiska eller statiska. Det finns andra faktorer som påverkar men användningen av motsatsschemat kan med lätthet åskådliggöra förändringar hos karaktärer.

5.1 Didaktisk diskussion

Litteraturundervisningen på gymnasial nivå ska ”utveckla elevernas förmåga att använda skönlitteratur som källa till självinsikt och förståelse för andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar” (Skolverket 2011, s. 160).

Romanen berör teman som kan utveckla elevernas förmåga att förstå andra människor och deras förutsättningar vilket utifrån ett didaktiskt perspektiv gör romanen relevant för litteraturundervisningen på gymnasiet. Att anta en mer kritisk hållning vid litteraturläsning påverkar elevernas förståelse av det lästa på ett djupare plan vilket i sin tur kan leda till självinsikt och en förståelse för samhället som sådant. En närläsning utifrån ett genusperspektiv bör ses som ett viktigt inslag i litteraturundervisningen eftersom en medvetenhet om genus kan kopplas samman med jämställdhetskampen som ständigt är aktuell.

Trots att romanen är fiktiv förekommer saker som återfinns i samhället och den diskurs som ungdomar befinner sig i. Synen på sexualitet, kärlek och vänskap är ett par av inslagen som ungdomar berörs av. Likaså är förekomsten av ett grovt språkbruk i omklädningsrum inte fiktivt utan förekommer runt om i landets idrottsklubbar vilket bland annat den ideella organisationen *Locker room talk* (2018) uppmärksammar. De vill med sitt arbete skapa ett jämställt och tryggt klimat i omklädningsrummet för barn

och ungdomar. Romanen visar på en tydlig koppling till rådande samhällsklimat vilket kan möjliggöra problematiserande diskussioner i undervisningen, förslagsvis inom ramen för ett normkritiskt arbete. I ett sådant arbete är det även viktigt att diskutera romanens syn på mannen som norm och synen på sexualitet.

I en undervisningssituation behöver inte undervisningen utgå från romanens 470 sidor utan läsningen kan begränsas beroende på läsare. För erfarna läsare torde det inte vara ett problem men för mindre erfarna läsare kan en sådan sidmängd skapa motstånd istället för läsmotivation. Alternativet är att läsa delar av romanen för att sedan diskutera det lästa med kopplingar till genus och normer. I en framtida undervisningssituation kan romanen användas tillsammans med filmadaptionen vilket skapar ett bredare användningsområde.

5.2 Vidare forskning

Romanen *Björnstad* skildrar i huvudsak män och pojkar i en mansdominerad hockeystad men bakom dessa framträdande män och pojkar lever och verkar kvinnor. Det skulle vara intressant att endast studera kvinnorna i romanen för att försöka ge dem en mer framträdande roll. Som tidigare nämnt är *Björnstad* första delen av fyra vilket gör det möjligt att studera utvecklingen hos karaktärerna i efterföljande delar. Den kommande filmatiseringen möjliggör även för adaptationsstudier.

Referenser

- Allwood, Carl Martin & Erikson, Martin G. (2017). *Grundläggande vetenskapsteori: för psykologi och andra beteendevetenskaper*. Andra upplagan Lund: Studentlitteratur
- Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Diss. Stockholm: Univ., 2004
- Backman, Fredrik (2016). *Björnstad*. Piratförlaget
- Barn och ungdomspsykiatri (2018). <http://www.bup.se/sv/Rad-och-fakta/Artiklar/Sjalvbild-och-identitet1/> [hämtad 2018-11-27]
- Butler, Judith (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos
- Franck, Mia (2009). *Frigjord oskuld: Heterosexuellt mognadsimperativ i svensk ungdomsroman*. Åbo: Åbo akademi.
- Hirdman, Yvonne (2012). ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”. I Svedjedal, Johan (red.) (2012). *Litteratursociologi: Texter om litteratur och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Kåreland, Lena (red.) (2005). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur
- Locker room talk (2018). <https://lockerroomtalk.se>
- Martinsson, Lena & Reimers, Eva (red.) (2014). *Skola i normer*. 2. [omarb.] uppl. Malmö: Gleerup
- Molloy, Gunilla (2007). *Skolämnet svenska: en kritisk ämnesdidaktik*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Nikolajeva, Maria (2017). *Barnbokens byggklossar*. Upplaga 3 Lund: Studentlitteratur
- Nilson, Maria (2010). *Från Gossip Girl till Harry Potter. Genusperspektiv på ungdomslitteratur*. Lund: BTJ Förlag
- Olin-Scheller, Christina (2006). *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*. Karlstad: Karlstad University Press
- Olin-Scheller, Christina (2008). *Såpor istället för Strindberg?: litteraturundervisning i ett nytt medielandskap*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur
- Rung, Nina (2015). ”Domstolar fördummar män som våldtar”. I Svenska Dagbladet. <https://www.svd.se/domstolar-fordummar-man-som-valdtar> [hämtad 2018-12-26]

- Schmidl, Helene (2005). "It takes two to tango - om Per Nilssons *Hjärtans fröjd*". I Kåreland, Lena (red.) (2005). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Kulturdepartementet
- Statistiska centralbyrån (2017). Tillgänglig via:<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistikefteramne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningar-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/pong/statistiknyhet/fritid-2014-2015/> [hämtad 2018-11-20]
- Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2705> [hämtad 2018-11-20]
- Svaleryd, Kajsa & Hjertson, Moa (2012). *Likabehandling i förskola & skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Tenngart, Paul (2010). *Litteraturteori*. 2. uppdaterade uppl. Malmö: Gleerup